

דף שבועי

בס"ד

פרשת וארא, תשפ"א, מספר 1402

תרבות מצרים יעקב אריאל

התרברבות מנופחת זו מתעלמת מכך שלמעשה גם מקורות הנילוס זקוקים לברכת שמיים. אומנם הם רחוקים מהעין ולכן גם מהלב, ומשום כך נדמה למצרי שהיאור הוא כביכול בלתי נדלה וניצולו תלוי רק בתבונתו ובעוצם ידו. ולא היא. אלמלא ברכת השמיים של מטרות העוז היורדים בשפע במרכז אפריקה המשוונית, גם הנילוס עלול להתייבש. הלכח של ההתרברבות המצרית יהיה כנבואת יחזקאל: **וְהָיְתָה אֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁמְמָה וְחֲרָבָה וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' יַעֲן אָמַר יְאֹר לִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִי (כט:ט).**

סוכות בזכריה

יש להבין את החטא החמור שהנביא זכריה מאשים בו בעיקר את מצרים: **"זאת תהיה חטאת מצרים וְחֲטָאת כָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָעֲלוּ לְחַג אֶת חַג הַסּוּכוֹת" (יד:ט).** הנביא דורש מכל הגויים, ובעיקר ממצרים: **"וְעֲלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְמִלְכָּה ה' צְבָא-וּת וְלַחַג אֶת חַג הַסּוּכוֹת" (שם:טז).** הוא אף מאיים עליהם בסנקציה חריפה: **"אֲשֶׁר לֹא יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפַּחַת הָאֶרֶץ אֶל יְרוּשָׁלַם... וְלֹא יַעֲלִיחֶם יְהִי הַגָּשֶׁם" (שם:יז).**

הדרישה מן הגויים לחוג את חג הסוכות בירושלים נראית מוזרה, לכאורה. הרי חג הסוכות הוא חג ישראלי ייחודי, ונימוקו עימו: **"כִּי בַסּוּכוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם" (וי' כג:מג)!** מדוע נדרשים הגויים, שלא יצאו ממצרים, לחוג חג לא להם? ועוד להטיל עליהם סנקציות חמורות אם לא יחוגו אותו!

זכריה מדבר על תקופה עתידית שבה תתקדם האנושות, ותהיה מסוגלת להגיע להכרה שחג הסוכות אינו רק חג ישראלי, אלא חג אוניברסאלי. שכן, המשותף לאנושות כולה הוא הזיקה למים. ללא מים אין חיים. חג האסיף מציין את סוף העונה החקלאית של השנה שעברה, ופותח את העונה חדשה. החקלאי נושא עיניו לשמיים בשאלה, התהיה שנה זו גשומה או חלילה שחונה? רש"י³ מביא בשם התוספתא:

לפי שמצות החג על הגשמים הם ארבעת מינים שבלולב וניסוך המים, לרצות על המים, על שהחג זמן גשמי שנה הוא ואלו המפקפקין בחג הסוכות לא עליהם יהיה הגשם.

העימות בין ישראל למצרים אינו מצטמצם לנושא העבדות בלבד. התנ"ך מרחיב את העימות למאבק אידאולוגי עקרוני: מי הריבון בעולם, האדם או א-להים. משטר העבדות נוצר כתוצאה מתפיסה כוחנית; עבד היה משועבד למי שכוחו חזק יותר. כגון, מי שנפל בשבי במלחמה, או מי שנמכר מסיבות כלכליות (כגון מי שלא פרע חוב¹), או חברת מיעוטים שהרוב השתלט עליה. העבדות נחשבה חוקית כי בעל הכוח היה הריבון.

לעומת זאת, משה רבנו מציג תפיסת עולם אחרת. בני האדם נבראו בצלם א-להים, ואין לאחד זכות להשתלט על חברו.² יוצר האדם הוא הריבון, ולא הכוח האנושי. מצרים מייצגת את התפיסה שאינה מכירה בריבון העולם, אלא רק בכוחו של האדם. התרבות המצרית התגאתה במפעלי ההנדסה האדירים שלה. בין היתר הם משכו מים מהנילוס (אחד הנהרות הגדולים בעולם) דרך היאורים, והרוו באמצעותם את המדבר הצחיח שבו הם שוכנים. החקלאי המצרי המציא גלגל שאיבה, שאותו היה מניע ברגליו ומעלה באמצעותו מים מן היאור להשקות את שדותיו. הוא כמעט שלא ראה גשם מימיו, אך גם לא נזקק לו כלל. אין במצרים בצורת, לא צמא ולא רעב (חוץ מהרעב החריג בימי יוסף), והחקלאי סומך על כוחו ועוצם ידו בלבד. הדבר מתבטא בדברי יחזקאל (כט:ג) בהפטרה:

הַנְּנִי עֲלֶיךָ פְּרַעַה מְלֶךְ מִצְרַיִם הַתַּנִּים הַגְּדוֹל הָרֶבֶץ בְּתוֹךְ יְאֹרָיו, אֲשֶׁר אָמַר לִי יְאֹרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִנִּי.

הרד"ק פירש:

לי יאורי – המשקה אותו וארצי השובע נמצא בה ברוב השנים ואינני צריך למטר ולא לילך למדינות אחרות בעבור תבואה. ואני עשיתי ותקנתי לי היאור להשקות את ארצי.

* הרב יעקב אריאל, לשעבר רב העיר ר"ג ומרצה בכולל ובמדרשה באוניברסיטת בר-אילן. נשיא ישיבת ההסדר ר"ג.

1 ראו מל"ב ד:א.

2 אומנם התורה הכירה דה-פאקטו בעבדות בעולם הרחב, אך כוונתה היא לפרוק עול זה. ראו תחומין לז, תשע"ז, מעמ' 168 ואילך.

מאשר לפרש הרוכב עליו: "כִּי בָא סוֹס פְּרָעָה בְּרִכְבוֹ וּבְפָרְשָׁיו בָּיָם" (שמ' טז:ט). מול הגאווה המצרית על כוח הסוס שטיפחה, משה שר על גאוות ה': "אֲשִׁירָה לָהּ כִּי גָאָה גָאָה סוֹס וְרִכְבוֹ רָמָה בָּיָם" (שמ' טו:א), ומרים חוזרת רק על פזמון זה, כי הוא המוטיב המרכזי בשירה; גאוות ה' מנצחת את גאוות האדם.

פרעה טבע ביים, אך הסוס המצרי המשיך לייצג את תרבות הכוח גם בדורות הבאים. הנביא ישעיהו נאבק בתפיסה זו:

הוּי הִירְדִים מְצָרִים לְעֹזְרָה עַל סוֹסִים יִשְׁעֲנוּ וַיִּבְטְחוּ עַל רֶכֶב כִּי רַב וְעַל פָּרָשִׁים כִּי עֲצֻמוּ מְאֹד, וְלֹא שָׁעוּ עַל קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל וְאֵת ה' לֹא דָרְשׁוּ... וּמְצָרִים אָדָם וְלֹא אֵל וְסוֹסֵיהֶם בְּשָׂר וְלֹא רוּחַ, וְה' יִטֶּה יָדוֹ וְכַשֵּׁל עוֹזֵר וְנִפְלַע עֹזֵר וַיַּחֲדוּ כָּלָם יַכְלִיּוֹן (לא:א, ג).

הנביא הושע אומר גם הוא: "אֲשׁוּר לֹא יוֹשִׁיעֵנו עַל סוֹס (=מצרים) לֹא נִרְכָּב וְלֹא נֹאמֵר עוֹד אֲלֵהֵינוּ לְמַעֲשֵׂה יְדֵינוּ" (יד:ד).

גם אחרי מצרים, הסוס עצמו ממשיך לייצג בתנ"ך את התפיסה הכוחנית (עד היום מפארים סוסים ניצחונות היסטוריים בכיכרות ערים באירופה). משורר תהלים שר: "אֵין הַמֶּלֶךְ נוֹשֵׁעַ בְּרֶב חֵיל גְבוּר לֹא יִנְצַל בְּרֶב פֶּחַ. שֶׁקֶר הַסּוֹס לְתִשׁוּעָה וּבְרֶב חֵילוֹ לֹא יִמְלֹט" (תה' לג:טז-יז). "לא בגבורת הסוס יחפץ לא בשוקי האיש ירצה" (שם קמז:י). "אלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם ה' אֱלֹהֵינוּ נִזְכִּיר" (שם כ:ח), ועוד.

נושא הריבונות אינו יורד מהפרק; את הסוס מחליפה הטכנולוגיה (מנוע המכונית נמדד בכוחות סוס), והשאלה בעינה עומדת: מי הריבון, ה' או כוחו המדעי של האדם? האדם הוא זה שנברא בצלם א-להים החונן אותו בחוכמה, בינה ודעת, אולם האדם מייחס את הכול לכוחו, ומנכס את הריבונות לעצמו.

העימות עם תרבות מצרים לדורותיה יסתיים רק כאשר נשתחרר כולנו מהשעבוד לתפיסה המעריצה את האדם ואת כוחותיו, ויחד עם משה רבנו נשיר: "ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד!" (שמ' טו:יח).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע

בדוא"ל.

f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

7 יושם אל לב, שבפרשת קריעת ים-סוף תמיד הסוס קודם לפרש הרוכב עליו. הסוס הוא מקור כוחו של הפרש.

גם הגויים זקוקים לגשם, לכן עליהם להצטרף אלינו בחג הסוכות בתפילה לה' שיוירד גשם גם להם. משפחת מצרים, שאינה רואה עצמה מאוימת מהיעדר גשם, עלולה שלא להשתתף עם כל העולם בתפילה זו. שכן, כאמור, היא סומכת על יאוריה. כמו שכתב רש"י: "המצרים אין צריכים לגשמים שנילוס עולה ומשקה אותם". לכן הנביא זכריה מזהיר אותה במיוחד: "וְאִם מְשַׁפַּחַת מְצָרִים לֹא תַעֲלֶה וְלֹא בָּאָה, וְלֹא עֲלִיָּהֶם.." (יד:יח). והנביא אינו מפרט מהי הסנקציה שתוטל על מצרים.

אך היא הנותנת. מצרים מסמלת את האידיאולוגיה שאינה רואה איתנו עין בעין את התלות בה'. הערצת הטכנולוגיה האנושית מסנוורת את עיניה. האדם מסוגל לספק לעצמו את כל צרכיו, כולל המצרך הבסיסי – המים – בכוחות עצמו, והוא אינו זקוק, כביכול, לברכת שמיים. הסוכה מוציאה את האדם מדירת הקבע שלו, ויש בה אמירה: צא מהקיעון המחשבתי שלך, מהביטחון העצמי המופרז שלך. דע מה למעלה ממך.⁴

בדברים אלה אין הכוונה לדכא את היוזמה האנושית. אדרבה, יש לעודד אותה, אולם דווקא מתוך הכרה במקורה: "וְאָמַרְתָּ בְּלִבְבְּךָ כַּחַי וְעַצְמִי יְדִי עֲשֵׂה לִי אֵת הַחֵיל הַזֶּה. וְזָכַרְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הִנְתֵּן לְךָ כַּח לַעֲשׂוֹת חֵיל" (דב' ח:יז-יח).⁵

אמת מארץ תצמוח

בניגוד לכפירה המצרית, נדרשת מישראל אמונה. לכן נתן לנו ה' את ארץ ישראל שאין בה נהרות גדולים, ומטר השמיים יורד בה במשורה; פעמים יותר ופעמים פחות, הכול לפי רצון ה':

כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָּא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְּאָרֶץ מְצָרִים הוּא אֲשֶׁר יִצְאָתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֵת זֶרְעֶךָ וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כַּגֵּן הַיָּרֵק. וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּם עֹבְרִים שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ... לְמִטֵּר הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתָּה מֵיָם. אָרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דֹרֵשׁ אֶתָּה תְּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ (דב' יא:יב).⁶

ארץ ישראל אינה כמו ארץ מצרים. כאן התלות בה' ישירה; כאן נדרשת אמונה ברמה גבוהה, "שֶׁכֶּן אָרֶץ וְרָעָה אֲמוֹנָה" (תה' לז:ג).

כוח סוס

כשם שמצרים התגאתה ביאור, מעשה ידיה, כך גם התרברבה בסוסייה, שאותם טיפחה ופיתחה ככלי מלחמה אדיר. תרבות הכוח התבטאה בכוח הסוס שעיצב האדם. אלא שכוח הסוס עלה על האדם עד כדי כך, שמצרים התייחסה לכוח הסוס יותר

4 ראו פירוש רשב"ם לויקרא כג:מג על משמעות האמונית של חג הסוכות. כמו אוזנינו שמענו באחת משנות הבצורת בארץ: הברזים הרי פתוחים, יש מוביל ארצי, יש מתקני התפלה, הממטרות סובבות, אם כן מה הפאניקה?! מדוע להזעיק את הקב"ה ללא צורך?! כביכול אין תקלות ועלויות, אין שדות ויערות, אין נחלים ואגמים, אין בע"ח, יש רק אגואיזם צר עין.

5 ראו דרשות הר"ן, הדרוש העשירי.

6 וראו רמב"ן שם.